

Левченко В. Психологічний супровід формування екологічної компетентності педагогів / В. Левченко // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: збірник наукових праць, 2019. Вип.46. – С. 265 – 268.
Режим доступу: <http://confscientific.webnode.com.ua>

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.23

Вікторія Левченко

(Київ, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ

Анотація: розкрито психологічну модель та принципи формування екологічної компетентності, як один з етапів розвитку екологічної культури.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна компетентність, особистість, мислення, еко-ціннісні установки.

Summary:: the psychological model and principles of formation of ecological competence as one of the stages of development of ecological culture are revealed.

Key words: ecological culture, ecological competence, personality, thinking, ecological values.

Зміна світоглядної та культурної парадигми, способу організації людського буття, розуміння основи своєї самості вимагає створення такої світоглядної системи мислення, що буде впливати на формування ціннісних орієнтацій, норм поведінки. Адже екологічна проблематика не обмежується природно-середовищними взаємостосунками, а виходить у найбільш широкую площину екології, соціального простору, екологічної психології, світ культури. Отже, необхідність подолання екологічної кризи передбачає включення екологічних критеріїв, як пріоритетних, для всіх галузей діяльності людини.

Суттєвими для розкриття проблеми формування екологічної компетентності є поняття «мислення» (Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, Г. С. Костюк О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн), «значущі переживання» (Ф. В. Бассін), «особистісні смисли» (О. М. Леонт'єв), «ціннісні орієнтації»

(А. В. Петровський), «установки» (Д. М. Узнадзе). Не менш важливим є питання формування суб'єктивного образу, яке займає одне з центральних місць у дослідженні екологічної свідомості.

Тож проблема розвитку екологічної компетентності набуває складного, багаторівневого та міждисциплінарного характеру. У законі України «Про освіту» зазначається, що «метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» [1]. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності. Серед яких є екологічна компетентність.

Концепція Нової української школи розглядає необхідність розвитку екологічної грамотності й здорового життя дитини, що передбачає уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, а також усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини та здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя [2].

Рамкова програма ЄС щодо оновлених ключових компетентностей не відокремлює екологічну компетентність, але сенс екологічної компетентності втілюється в особистісній, соціальній, навчальній компетентності, яка передбачає знання компонентів здоров'я розуму, тіла і способу життя. Зокрема, особистісна компетентність передбачає уміння бути стійкими й здатними впоратися з невизначеністю та стресом, що зумовлюється формуванням особистісних навичків: здатність виявляти свої можливості, концентруватися, справлятися зі складністю, критично аналізувати ситуації та приймати рішення.

Розвиток екологічної грамотності та освіченості представлено математичною компетентністю та компетентністю у науках, технологіях та інженерії компетенцією. Так, основні знання включають основні принципи природного світу, розуміння впливу науки, техніки, інженерії та діяльності

людини загалом на природу. Набуття таких знань, усвідомлення їх значення, дає можливість людям краще «зрозуміти досягнення, обмеження та ризики наукових теорій у контексті цінностей, моральних питань, культури, прийняття рішень тощо [4].

Принцип екологічності реалізується, по-перше, через організацію процесу вивчення природи через контрольовані експерименти, застосування принципів наукового дослідження, по-друге, через формування ставлення: цікавість, турбота про етичні проблеми, підтримка безпеки та екологічної стійкості, зокрема критичне оцінювання впливу технологічного прогресу на особистість, сім'ю, спільноту та світ загалом [4].

Згідно з чотиривимірною моделлю освіти, яка передбачає чотири виміри навчання (учитися знати (пізнавати, вчитися); учитися застосовувати знання (діяти); учитися бути (жити у злагоді з собою); учитися жити разом (жити у мирі та злагоді з іншими) побудовано й психологічна модель формування екологічної культури. Ця модель включає чотири етапи розвитку екологічної культури: екологічна грамотність, екологічна освіченість, екологічна компетентність, екологічна культура, а також містить параметри та методи розвитку до кожного етапу (Ю. Швалб).

1. Екологічна грамотність, параметрами розвитку якої є знання, установки та усвідомлення екологічних проблем. Розвиток відбувається за допомогою ігрової діяльності, демонстраційних експериментів, інтерактивних лекцій.

2. Екологічна освіченість, параметрами розвитку якої є системність знань, вміння застосовувати й транслювати екологічні знання. Розвиток відбувається за допомогою творчої і проектно-ігрової діяльності.

3. Екологічна компетентність, параметрами розвитку якої є особистісне ставлення до життєвого середовища, готовність відповідати за наслідки власної екологічної діяльності. Розвиток відбувається за допомогою участі у тренінгу з формування готовності до екологічної діяльності та власно екологічній діяльності.

4. Екологічна культура, параметрами розвитку є екологічна свідомість й екологічна діяльність, яка реалізується завдяки втіленню проектів і творчих задумів та самостійній екологічній діяльності

Отже, найбільш важливими методами формування екологічної компетентності є наступні: інтерактивні лекції, метод дискусії, ігрові методи, метод кейсів (аналіз екологічних ситуацій), метод постановки і розв'язання проблем, метод екологічної експертизи, екологічне проектування, креативні та поведінкові методи.

Виходячи з психологічної моделі розвитку екологічної культури, стає очевидним, що екологічна компетентність є окремим етапом, тому варто виокремити її складові:

1. Когнітивна – знання основних принципів природного світу; створення умов екологічного середовища.

2. Ціннісно-етична – розвиток особистісного ставлення до довкілля (суб'єктне ставлення до природи); усвідомлення власної причетності до розв'язання проблем довкілля.

3. Операційно-технологічна – конативна – готовність відповідати за наслідки своєї діяльності; вміння транслювати знання у суспільство; вміння впливати на суспільство.

4. Мотиваційна – мотивація щодо взаємодії з природою (когнітивна; прагматична; перцептивно-афективна; здатність до вчинку; натуралістична ерудиція); установка, яка домінує у взаємодії з природою (естетична, етична, когнітивна, прагматична).

5. Особистісна – самостійність, ініціатива у прояві екологічної поведінки – стратегії поведінки; екологічний спосіб життя; екологічне мислення; екологічна свідомість; екологічна культура.

Формування екологічної компетентності передбачає, передусім, дотримання наступних принципів:

- . – принцип екологічності,
- принцип конструктивності,
- принцип позитивності.

- принцип компетентності;
- принцип особистої вмотивованості;
- принцип усвідомлення наслідків екологічної діяльності;
- принцип особистої відповідальності;
- принцип наукового підходу;
- принцип зв'язку з реальним життям.

Для діагностики рівня екологічної компетентності слід визначити її критерії:

1. Когнітивний критерій:

– знання принципів організації та функціонування екосистем, що визначають якість навколишнього середовища, виробництва та здоров'я людини;

– знання про екологію рідного краю;

– вміння правильно аналізувати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки екологічних проблем; – вміння прогнозувати екологічні наслідки людської діяльності, оцінювати екологічні відносини у контексті концепції стійкого розвитку країни.

2. Ціннісний критерій:

– почуття співпереживання;

– незалежність в екологічних судженнях;

– переконаність у необхідності щоденно дотримуватися міри, норм і правил природокористування, дбайливого відношення до природного середовища у повсякденному житті та професійній діяльності;

– стійкий інтерес до проблем взаємодії суспільства з природою; необхідність у пізнанні.

3. Діяльнісно-практичний критерій:

- вміння протистояти проявам екологічного вандалізму у професійній праці, у повсякденному житті та соціальній діяльності;

- звичка дотримуватися екологічних норм поведінки та проявлення екологічної ініціативи в процесі опанування спеціальністю.

Базовим фактором регуляції поведінки особистості виступає установка – схильність суб'єкта до сприйняття майбутніх подій або дій, готовність до формування певної думки, здатність дій у певному напрямі. Вона містить пізнавальний, емоційно чуттєвий та діяльнісний компоненти, і може проявлятися у різних сферах психічного життя. Умовою її появи є наявність потреби й досвіду її задоволення. Установка обумовлює спрямованість й характер діяльності особистості. Отже, у людини можуть сформуватися в наслідок індивідуального досвіду екологічні установки, які будуть набувати значення важливого чинника продуктивності мислення. З них виводяться і «ціннісні орієнтації», в даному випадку – екоціннісні, які стають важливим компонентом структури особистості й водночас є регулятором її діяльності.

Компетентність не зводиться тільки до знань чи тільки вмінь, а є «сферою відносин», що існують між знанням і дією в практиці людини. У свою чергу, успішність формування екологічної компетентності і залежить від рівня сформованості екологічного мислення. Мислення займає центральне місце в структурі особистості, детермінує її поведінку, дає можливість пізнання світу, передбачення і прогнозування розвитку подій. Тому, з одного боку, екологічне мислення сприяє опосередкованому й узагальненому відбиттю людиною фактів явищ екологічної дійсності в їх екологічних зв'язках і екологічних відношеннях [3]. Це забезпечує психічне зображення екологічного світу, відношення власного «Я» до нього, рефлексію і регуляцію екологічно доцільної поведінки і діяльності. З іншого боку, сприйняття, екологічна інформація, екологічні установки, екологічні мотиви набувають значення важливого чинника продуктивності мислення, з яких формуються екоціннісні орієнтації.

Вихід на рівень «повсякденної активності» (В. О. Скребець) особистості відбувається коли усвідомлені знання неодмінно реалізуються в діях та поступках, загалом у способі життя людини. Цей рівень охоплює мотиваційну сферу, адже мотив виконує функцію оригінального орієнтиру. Будь-яка діяльність завжди визначається певним мотивом, який є результатом потреб, природної схильності, спонукальної цінності мети тощо. Неможливо не згадати творчий доробок А. Маслоу (1982), який вважає, що людина за своєю родовою

суттю прагне до «буттєвих цінностей». Автор серед усіх різноманітних потреб вирізняє «мета потреби» - прагнення істини, краси, добра, досконалості, які необхідні особистості для самоактуалізації й самореалізації. Особистісний смисл поєднує значення, цінності з реальністю самого життя в цьому світі, з мотивами. Таким чином, певний екологічний досвід діяльності формує певну культуру мислення, зокрема екологічне мислення, на яке спирається особистість у своїй діяльності. Отже, можна стверджувати, що наявність особливої значущості у пізнанні світу особистість набуває індивідуальний досвід, знання, емоційно-почуттєвий стан особистості, включеної в екологічну діяльність.

Із зазначеного вище можна дійти висновку про те, що сьогодення вимагає переосмислення значення формування екологічної компетентності. Важливим для формування екологічної культури є розвиток екологічного мислення, чинниками продуктивності якого виступають: сприйняття, екологічна інформація, екологічні установки, екологічні мотиви, екоціннісні орієнтації. Подальші дослідження торкаються моніторингу розвитку екологічної компетентності та розроблення індивідуальної діагностичної карти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/
3. Левченко В.В. Філософсько-психологічні аспекти дослідження екологічного мислення / В.В. Левченко // Теоретичні і прикладні проблеми психології: збірник наук. праць СНУ ім. В. Даля, №1(33). – Луганськ : Видавництво Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2014. – С. 212-218.
4. Рамкова програма ЄС щодо оновлених ключових компетентностей. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>

Відомості про автора (авторів)

Левченко Вікторія Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і освіти дорослих ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

050 348 16 52; v_levchenko69@ukr.net; сертифікат: НІ; про конференцію дізнався від колег